

ergo una quædam esset materia, nulla oppositio in rebus inueniretur. Cum autem aliae rerum alijs opponantur, non eadem esse uidetur materia omnium. Hec Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit, in quo priscorum sanctorumq; Hebræorum uitas, qui multo ante Molem fuerant, breuiter perstringit: quos omnes admirati, diuinis laudibus prosequimur & prosequemur. Imitationem illorum tanti nobis facimus, ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

² Scholia in Caput IX.

Maximi Christiani philosophi argumenta in hoc capite Eusebius, ut ostendat Materiam non esse ingenitam & Deo coeternam. Primum hoc est. Materia prima quam Deo coeternam finguunt, aut ab ipso qualitatibus fuit, aut non fuit ab ipso qualitatibus. Si fuit ab ipso, qualitatibus non consequitur Deum qualitates adieciisse, cum bonas tum malas, & proprieates dicit creatorem. Si non tantum bonas qualitates, sed etiam malas imprestit Materie, cœsequitur hoc absurdum, Deum uidelicet esse auto rem mali. Si uero dixeris, materiam qualitatibus in formatum fuisse, tum quia mutauit qualitates Deus, ideo creator erit. Atqui mutatione qualitatum nec perficiunt statu conditionem, & si malas in bona convertata, vel malas qualitates non tollat, cum malo auctore tum impotentem creatorem, arguit. Horum autem neutræ deo optimo, maximoq; dicit potest. Non igitur talis materia prima finguenda est. Alterum argumentum, Materia prima aut simplex, aut composta fuit. Simplex non posuit esse, quia modus non nisi ex multis posuit copiorum. Quod si composta fuit, non certe Deo coeterna esse, otuit. Nā quod composta est, posterior est ipsi, & quibus est compositum. At si nec simplex, nec composta fuit materia prima, nulla prius fuit. Hoc argumentum & alia quædam persequitur & illustrat auctor usq; ad capitis finem.

I. Si ergo materiam ex existentibus rebus creatis cogitare, non genitam existere, dicere, multa uerba de ea facerem, ad probandum quod impossibile esset ipsam existere.

2. Vitas ueterum Hebreorum, quæ Deo Chari uiri appellati sunt, & prius Moses apparuerunt, omnium uirtutum premiis decorati sunt: illorū etiā doctrinā diuinā & institutiones & ueras pietas. Theologia, quoruī amor & desiderio nos teneri satemur in superiorē lib. tradidimus. Nunc ordine progediēt.

ARGUMENTVM IN LIBRVM OCTAVVM
Eusebius de Preparatione Evangelica.

V. AE res, ad doctrinæ cœlestis, ac diuinarum legum præstatiā demonstrandam præcipu faciunt, eas in hoc libro Eusebius oportet persequitur, ut quæ si dignitas, ueritas, & utilitas doctrinæ & legū quas Deus Moysē ministro ad eam rem usus, reperitur & promulgauit, ostendat. Tās uerborū, circumstantias initio perstringit, ut Deum auctore, eiusq; maiestate & potentia, finem legū & miracula amplificeret. Testatur etiam tantū suffic legū Mosaicarum apud Ethnicos auctoritatem ut etiam Ptolemaius Philadelphus Aegyptiorū Rex, de ijs certior factus a Demetrio Phalereo, nō sine magnis im penis opera LXXII Interpretum usus, trasferri in Greciū sermonem curauerit. Ac si qui èiis uox lepori & aenarum porci hæc mysteria trahere aggressi sunt, pecus sua audacie dederūt, sicut uidere est in historia Theopompi & Theodecii tragic poetarum, quorū ille ad tēpū mente captus, hic cæcus factus est, quod sacra mysteria, ecde quo fabulas suas uerborū lenocinio, describere conati essent. Porro, si quis leges sacras, Politicas, Oeconomicas traditas a Moysi, & consuetudines Hebraeorum cōsideret multis modis omnes omniū gentiū leges & ritus excellere deprehendet. Nec esse caufam cur quis uociferetur, leges cærimonias Moysh, nō facere ad morum aliquā ciuitatem, cum illarū ἔργον γυγά & ἀληγορία explicationes, cum primis ad uitam mortis recte formādos faciat, proposito exemplo de mūdis & immūdis animalib; prolixè probat. Postremo etiam hac de causa Mosaicā legē probat, quod ea piam & conformatio plena de prouidentia Dei doctrinā, continet, ac quid de improborū successibus & poenis de cō Bonorū grumnis statuendum sit, prolixè ex Philone indicat. Tāc interim monet Eusebius, cōmentari Ethnicoꝝ nullā prius frugē affere, cum nec prouidentia, nec in uocationis Dei usum, trādat, sicut uidere licet in itis Aristophanis Comici poetarū uerbi, in quib; Ethnica idola & demonia ridet: ταῦ γέρεν χωρὶς οὐδὲ δι' οὐτὸν αὐτὸν, εἴσαις οὐτενόντα τὸν χεῖραν ποιεῖσθαι, διώστε τὴν εὐτελεῖαν.

De Trā-

De Translatione sancte scripture, repetitio genitulum
theologie, Cap. I.

Nunc ordine progradientes, ad Mosi disciplinam, qua secundum gradum tenuit, & solis ludicis, non alijs gentibus data est, transtulit faciam. Quod autem nulli alij genti, sed ludicis loquacido Mosaicā disciplina data est, nec idonea uel possibilis alijs fuit, tempore suo probabimus. Sed quemadmodum Aegyptiorum doctrinam, ipsorum Aegyptiorum uocibus exponebam, ceterarumq; gentium theologiam suorum testimonio autorum explicabam: ita nunc quoque faciundū est, à ludicis ipsis, & ab illis maxime, qui doctrinam habent, ante oculos omnia ponam: si prius quomodo in linguam grecam, & quād diligentia libri ludicri tracti sunt, exposuero. Commodissimum enim id mihi ad euangelicam doctrinam, cuius preparacionem modō scribimus, fore arbitror. Cum enim iam Saluatoris nostri temporā uiderentur propriis aduenire, conducebatq; maximē salutē omnium gentium, quæcunq; à Prophetis scripta fuerant, intelligere per linguam grecam, quam ferē omnes gentes intelligent, ludicram scripturam uniuersitatis propositus. Aut enim post Saluatoris nostri tempora non habuissimus, ludicris ex inuidia occultantibus: aut corruptiores nobis deditissim: aut si recte habere potuissent, in suspicionem traductores facile uocarentur. Saluator ergo noster, qui ut Deus omnia prævidebat, optimā dispositione uul. Ptolemaio Aegyptiorum regi traducendorum librorum cupiditatem iniecit. Quam rem Aristaeus uir doctus, utpote qui rebus aderat, diligenter considerat. Fuit autem traductio facta temporiis secundi Ptolemai, qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristaei uerba opera præcium est audire. Dementius, inquit, Phalereus, in regia bibliotheca constitutus, grandem à rege peccatum accepit, ut uidic̄ ad bibliothecam regis, uel emendo uel transcriberet interpretibus.

LXXXII. Inquit de Preparatione Evangelica, ut meminiq; interrogatum me præfante à rege, quoniam libri iam in bibliothecis essent: dixisse plures quam ducenta millia: sed brevi tempore non erunt sors pauciora quingentis millibus, si non ab uniuersitate Graecia solum quod feci, ueremetiam ab alijs gentibus, ac præcipue à ludicis, quoniam doctrina per uulnus mihi esset uidetur, quamplurima possumus uolumina, congregemus. Et quoniam rex, inquit, causa detinuit, nē ludicorum libros, quæ regio nobis affinis est, aut emeris iam, aut transcriberis, præfertim cum ad hanc rem tantu mibi præstetur pecunia, quantum petieris. Tum Demetrius, Traductione opus est, inquit. Propria enim lingua, & diuersis utuntur quam Aegyptiū literis. Multi eos Syriaca & lingua, & literis uir cent, quod ita esse, non inuenio: Post haec rex præcepit Demetrio scribere ad se de ludicorum librorum traductione. Omnia enim tantu diligentia faciebat, ut uel res minimas petitionibus atq; mandatis exactissime scriptis ageret. Quare ipse quoq; cuncta, ut gesta sunt, conscriptis. Hanc igitur epistolam Demetrius Philadelpho misit: Regi magno, Demetrius. Quoniam præcepisti q; rex ut undecimq; possim, in bibliothecam tam libros utiles congregare, maiestu tua refero ludicorum disciplinam & leges literis & lingua sua conscriptas, perules mihi uideri. Feruntur enim abiecte nonnulla translata tantu admirationis, ut & integra & diuina sola legum sanctio ludica uideatur. Sic enim etiam Hecataeus Abderita propter sanctitudinem legis, nec à poetis gentium tractam arbitratur, neē diligenter ab historicis expositam. Si ergo tibi uidetur q; rex, scribatur ad pontificem ludicorum, ut de singulis tribubus seniores uiros legis peritos & probos sexmittat, ut diligenter examine id eligamus, in quo plures conuenient.

uentient traductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidetur. fo-
lixis perpetuo. Tunc rex ad Eleazarum scribi iussit, quod captiuos ludo-
rum remiserit, & auri quinquaginta talenta, argenti centum, & lapides non
paucos ad crateras, phialas, & mensam, ceteraque uasa ad sacrificia facien-
da Deo ludorum obulit. cuius Epistola hac est: Rex Ptolemaeus Ele-
zaro pontifici salutem. Non ignoras multos ludorum in regione habita-
te nostra, qui ab Hierosolymis Persarum tempore, quo illi regnabant, ab-
strati fuerunt, quorum multi cum patre nostro in Aegyptum ingredi, ma-
jori mercere in legionibus conscripti sunt. Cumque fideles inueniuerint, in
præsidij collocauit, ut eorum formidine animos Aegyptiorum comprise-
ret. Nos etiam postquam regni habenas suscepimus, humanius tuos tra-
ctantes, plures quam centum milia captiuos redemimus ac liberavimus,
conuenienti mercede dominis deposita: & si quid impetu militiudinis per-
peram gestum est, totum correxiimus. Putauimus enim id maximo Deo gra-
tum fore, qui tantum regnum cum pace ac gloria nobis commendauit. De
tuis etiam florentes astate, volentesq; militare, cum dignitate aliqua in exer-
citu constituiimus, & apud nos nonnullos admisiimus. Quia igitur uolu-
mus & tibi & ludis, tam præsentibus quam futuris, gratissimum facere,
decreuimus ut lex uestra literis Gracis ab Hebraica lingua traducatur, ut
uestra quoque uolumina cū alijs regni libris, in Bibliotheca nostra inueni-
antur, recte igitur facies, & nostro studio condigne, si uiros probos & senio-
res peritos legis linguae Graecæ non ignarus, sex ab una quaq; tribu ele-
giris. Oportet enim quoniam res quam maxima est, illud eligatur in quo plu-
res conueniant traductores. hac re gesta, non parvam nos gloriam confe-
cutorum arbitramur. De his rebus latius tecum loquentur Andreas de inti-
mis cubicularijs, & Aristaeus, qui & primitias ad uasa & sacrificia in templi
portant, argenti atq; aurii pondus non contemendum: Scribe tu quoque
ad nos de quibuscumq; uoleris. Gratium enim id nobis erit, & amicitia no-
stra dignum: & quam primum fieri curabimus, quod perferis. Vale. Ad hanc
Eleazarum sic rescripsit: Eleazarus pontifex amico uero Ptolemaeo Regi.
Si & tu Arsinoe regina, & soror & filii uestris ualeatis, bene est, & ut uolumus
firuimus quoq; ualeamus. Magno gaudio affecti sumus, cum per literas tuas
bonam erga ludos voluntatem & consilium cognoverimus. Itaque uoca-
to populo publice, tuam epistolam legimus, ut faciem quoniam in Deum
nostrum habet pietatem: ostendimusq; uiginti aureas phialas, quas misisti,
& argenteas triginta, & crateras quinque, & mensam argenteam ad sacri-
ficiandum, & ad alia facienda, a quibus templum egit, argenti talenta cen-
tum, que Andreas & Aristaeus uiri probi & docti & digni abs te nobis tra-
diderunt, quibus latius diximus quia uisa sunt. Omnia enim quia tibi con-
ferunt, etiam si præter naturam essent, tui potentis gratia efficere 3 parati su-
mus. Plurima enim ac maxima, & quæ obliuisci nunquam poterimus, no-
stro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te, & regina, & filiis, & ami-
cis tuis sacrificia obtulisti Deo: & orauit uniuersus populus, ut cuncta ti-
bi sicuti uis succedant: regnumq; tibi cum gloria Dominus omnium Deus
conferuet. Præterea ut diuinæ legis commode ac securè fiat traductio, sex ab
unaquaque tribu seniores elegi, quos ad te cum libris destinui. Recte igitur
facies, rex optime, exquisitissimè traducta scriptura, curare ut ad nos uiri re-
deant. Vale. Multis deinde hac de re dictis, posse iam traductam scripturam
subiungit: Lectorum igitur examinataq; traductione seniores interpretentur,
ac sacerdotes, & multi Aegyptiorum principes coram rege congregati, pro-
politis in medio libris, magna uoce dixerunt: Quoniam probe ac fandè
diuina scriptura traducta est, decens modò est rex iustissime, ut caueantne
quæ

quis perdertere aliquid audeat. Quod cum omnes uoce appropassent, ius-
tit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt ergo ut solent, si
quis addiderit, aut subtraxerit, aut mutauerit aliquid, rectissimè id agentes,
ut perpetuæ iniulata scriptura feruaretur. His ita gestis, mirabiliter rex fuit af-
fectus gaudio (lecta uero uniuersa sibi fuerant) & admiratus legislatoris
prudentia, dixit Demetrio. Quomodo nemo poetarum, nec historico-
rum de tot tantisque rebus gesuis ullam mentionem fecit? Cui Demetrios:
Diuina hæc lex est, & è Deo data ut uides: ac ideo si qui tetigerunt, à Deo
percusi refluerunt. Affirmatiq; audire à Theopomo, quo cooperatō-
nulla à ludacia scriptura translata, Graeca oratione 4 ornare: & illico turba-
tione quadam mentis & animæ percussus, magno studio Deum orasse, cu-
ius rei gratia id sibi accideret. Audituissetq; per somnium, quia res diuinæ
lenocinio inquinatis hominibus adderet. Ego quoq; ipse, inquit, à Theo-
dekte tragediarum poeta accepi, quod cum nonnulla è ludica scriptu-
ra ad fabulam quandam transferre uellet, luminibus captus fuerit, qui quo-
niam credidit hac de causa id sibi eueniisse, magno tempore plementiam
egit, & tandem sibi uisus fuerat restitutus. Tunc rex magna cum diligentia
fancè scripturam ludicram iuſſit refuerari.

Scholia in Cap. 1.

Cum Patriarcharum quorundam, qui ante Moysen Prophætarum principem uixerunt, Religio-
ne, uite instituta, & egregias uirtutes in libro 7. decantasset Eusebius: in hoc oī suo libro
quam uocant Moysi legem, ceremonias sacras & functiones politicas explicandas duxit, ut iudeorum
Theologiam, omnes aliarum gentium doctrinas de Diis & eorum cultu, excellere, solamq; antiquissi-
mam & uerisimiliter esse ostendat. Ceterum in primo capite, quo Dei consilio, quo tempore, ubi locoru-
m & à quibus Lex Moysi ex Hebreo sermone in Graecam traducta sit, offendit. Exstet autem libellus Ari-
stei, & quo maximam partem capituli excerpit Eusebius. In fine quedam scitu digna subiecti, de Theo-
pomo & Theodekte tragedio, que eo faciunt ut intelligamus non esse Sacras literas impuris cordibus
& illois manibus, tractandas.

I. Ita nunc quoq;. Sed priusquam ad illa perueniam, quomodo ad Grecos ab ipsis libri per-
uenerint, & quomodo in Graecam linguam traducti sint credi: e ipsis scripture, & per quos & quales
uiros & quanto regis studio necessarium puto id ob oculos ponere lectoribus.

2. Argenti centum] In Greco effigienti talenta septuaginta.

Patet sumus.] Hoc enim amicitia & charitatis effigium.

Ornate.] In Greco effictum uellet aliqua ex ijs que iam interpretata anteā erant, ex lege tem-
pore immutare.

De uita & disciplina Mosæica. Cap. II.

Nunc disciplinam Mosaicam, ut doctissimi ludorum scripserunt. ex-
ponam. Philo igitur quidam ab Aegypto egrediu in primo li-
bro, quos de Hypotheticis inscripsit, ubi pro ludis quasi aduersus eo-
rum accusatores his uerbis uitit: Populus, inquit, iste, qui à Chaldaeo pa-
tentie traxit originem, à Syria in Aegyptum translatus post multos annos,
quoniam multitudinem eorum Aegyptus non capiebat, & in magnitudi-
ne animorum, ac simili, quia somnis ac uisionibus exitus ei diuinitus signi-
ficabatur, magnopere in eam terram, unde maiores sui in Aegyptum profe-
cti fuerunt, redire cuperunt. Quo facto adeo creuerunt, ut ad hæc usq; tem-
pora ludorum genus durauerit. Et paulo post: Ducebat autem eos uir u-
nus, quem si uis nihil præstantiorem ceteris putato. Petunt enim multi
eum opprobrijs, arte quadam malefacta, & leno cinio uerborum omnia illi Moysi
confecta fuisse dicentes. Sunt sane, sed artificium tamē illud maleficum, &
uerfulia hominis non modo uniuersum populum à siti, fame, ceterisq; pe-
nitulis, que quotidie locorum asperita & solitudine accidebant, liberauit,

L 2 ac ue-

ac uelut in copia rerum omnium aluit, uerum etiam longe ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista, sed tanto seruata sunt, quanto nec domus una in pace atque concordia conferunt facile potest. Itaque non sitis, non famae, non calamitas aliqua, non futurorum formido, non ignoratio euentorum aduersus maleficum illum virum seductos populos incitauit. Quam igitur uis artem, aut uerborum lenocinia, aut prudenter aduersus tot tantaque accidentia quotidie mala suffecisse? Aut enim subditus illi populus natura obtemperans, humilis, & peritis futurorum mutatus, libenter eum sequebatur: aut si illi mala fuerant, Deus dura omnia eis mitigabat: & tam presentium quam futurorum noticiam Mosi concedens efficit, ut tandem ab omni periculo populus suis eualeat. Vtrum enim istorum concesseris, magna laude Molem certe afficeris, posteaquam in terram istam uenerunt, & si quo pacto eam consecuti sunt, diuina littera significant malo tamen ego probabili conjectura, quam ueritate historica ut. Vtrum enim quispiam uoluerit ipse concedam, aut multitudine, aut armorum perita Syros & Phoenices patris propagnantes uicisse, aut ui quidem nihil fecisse, sed a dantibus sponte regionem accepisse: ac non multo post pietate & sancte uiuendi, omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uirios, alterum a Deo sicut amos significat, ut etiam inimici suis uenerabiles uiderentur: quippe hostes atque inimici erant eorum, a quibus regione, ubi & ipsi, & maiores sui nati educatione fuerant, repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile arcu diuinum, si quasi melioribus sine uilla uis sponte hostibus celsisse fatearis? Post hanc nescio, quid primo, quid secundo collocabo, probitatem ne legis, an obedientiam sanctitatem, iustitiam, & pietatem illorum, qui uirum illum, a quo legem acepissent, sic admirari sunt, ut quicquid ille uellet, hoc Deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius haec agebantur, siue a superiore quadam uirtute doctus faciebat, ad authorem Deum omnia reducuntur. Mirabile nempe mihi uidetur, duobus annorum milibus, in modo maiore tempore iam ferre tracto (non enim exquisitissime annorum possim dicere numerum) nec uerbum unum in lege illius esse immutatum: sed centes unusquisque ludorum morietur, quam legi Mosaicæ derogabit. His dictis, compendio transcurrit disciplinam ciuitatem, quam Iudei lege Mosaicæ tenuerunt deinceps. Nihil, inquit, huiusmodi apud ludos est, non forum & iudicia, non postergationes & mora, non lites & accusations, sed omnia uera, simplicitas, & constantia. Si adulterius es, si uim intulisti, si forniciatus, si aliquid horum feceris, morte punieris: si leruimus, si liberum uituperaueris, innocuum premes: si abductum uenideris, si priuata, si sacra sublegeris, si impiate uetus fueris, non opere solum, uerum etiam uerbo. Propitius autem sit nobis Deus, qui haec cogitauimus, si in patrem, si in matrem, aut in benefactorem tuum, morte morieris non communis, sed lapidibus obrutus. Præterea mulieres uiris seruite oportere non ad contumeliam, sed ad obedientiam, parentes in filios ad salutem eorum habere imperium, unumquemque suorum esse dominum, nisi Deo ea obtulit. Nam si uero solum Deo dedicauerit, tangere amplius non licet Dei oblata, neminem rapere, nec aliena omnino furari, uerum etiam si uerbum emiserit, quo sua omnia Deo oblata esse videantur, ac demum poenitentia ductus tangere audeat, aut ad alium sensum prolatu sibi uerba interpretetur, animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumerabilita præterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata, quæ quis odit, non faciat: quæ non locauit, non tollat: nec à prato, nec à torculari, nec ab area, magnum aut paruum aliiquid auferat: signem pertinere, aquarum fluenta non includere, in opibus & mancis, opem pertinibus,

Integra conseruata à uer
datis lex Mo
si.

De Politia
Mosaicæ.

tentibus, stipem propter Deum esse concedendam, mortuis sepulchri locum non esse negandum, mortuorum sepulchra non mouere, nihil mali cuiquam inferre, non obtundere aut ejercere sperma, nulla uir fœcunditatem in hierum retardare, non aliter uti animalibus quam Deus & lex uoluit, semina non dispergere, iugum non imponere iniuste, non habere à modum pretermenstruam, nec nummū adulteratum, amici arcana, inimicitias, lapis non patefacias, non separares liberos a parentibus, etiam si captiuos habeas: non uxorem à uiro, etiam si argento tuo emeris. Hæc maiora pulchrioraque sunt: illa parua multis uidentur, non destruere domini nudum, nullus animalis preces, cum ad te lamentanti simile refugit, contemnere uels. Sed lex quæ ista iusfit, magna cura seruanda esse constituit: maledicunturque qui non seruant: & Deus ipse qui omnia perspicit, ulti uocatur. Et paulo post: Non semel, sed sepius, in modo uero singulis diebus septimi propter malos hec repetuntur, maledicunturque qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos, uerum etiam legum peritos legislator singulos effectit. Septimus enim diebus in diem congregati uolunt, ut confidentes scripturam audiant, ne quis se ignorantia polvit excusat. Ita conueniunt semper & sedentes magno cuncti utuntur silentio, nisi ad laudem dictorum uerubus ali Septima die quod communiter emiserint. Sacerdos autem ait de senioribus unus, le. audientium gem recitat & expponit, fitque id per totum diem septimum usque ad uesperas uerbi Dei num crepusculum: deinde abeunt & sacrarum legum peritores, & pietate multo communitores. Num octo si septimum peragere diem ludet tibi uidentur in hac quæ faciunt, ceteris omnibus necessaria magis ducis: hac enim re fit, ne à iure consulti quid faciendum sit quererent, nec per ignorantiam falluntur. Sed unusquisque facile de legibus atque moribus interrogatus respondat: & ut uxor, pater, liberis, dominus seruus, legis præcepta tradat. Facile de septimo quoque anno, quamvis non similliter, dicere possumus. non enim ipsi ab operibus, sicut septimus diebus cessant, sed agros ipsos cessare patientur, ut uites ad futura suscipiant. Multo enim fecundiores redduntur, si cum cessauerint, in nouaria ruris profunduntur. Quod etiam corporibus hominum accedit. Semper enim eundem ferre laborem, & ualitudini obest, & robur animi atque corporis decidit. Sed si quis ludorum policeatur fecundorem in septimo anno agnum futurum, si eum coluerit, nequaquam id facere patientur, nam & ipsi a laboribus recipere se uolunt, & agros aliquando quietere, ut & ipsi latiores, & agri fecundiores alto initio laborum sumpto efficientur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoque ipsi ab agricultura laboribus abscent. Si quid sponte agri protulerint, non colligunt, neque deponunt: sed quia nullo suo labore productum est, communiter cuicunque uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit, nemo à me queret, qui à medicis atque philosophis de uirtute, quam ad omnia maximeq; ad naturam humanam possidet, auditur. Hæc Philo. Similia uero ipsi & Iosephus in seconde de Antiquitate Iudaica, hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus: Si quis ca- Iosephi his terum gentium leges nostræ conferret, diligenter uidere licet, quis nam rici testimonia maxime tam iustissimas leges, quam pietatem in Deum ueram hominibus nimam tradidit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur, ac alij principatu unitus, alij paucorum potentia, alij totius populi iudicio gubernantur, nostre legis conditor haec omnia deflexit, & soli Deo (dicamus enim etiam si durum videatur) gubernationem ludorum attribuit. Ad illum enim tanquam omnium bonorum cauam respicendum solummodo censuit, quem nec factum ullum, nec cogitatum fugere potest: qui cum immortalis æternusq; sit: omnia potest: nec alia no-

bis ratione, quām creaturis suis cognoscitur. Hæc enim de Deo opinari oportere, sapientissimi etiam Græcorum, principijs ab illo sumptis, testantur. Nam & Pythagoras, & Anaxagoras, & Plato, multiq; alij hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita, in multis effere aucti non sunt. Noster autem legislator, quoniam opera legisbus consona effect, non solum sui temporis ludoxos, sed omnes uelq; ad hunc diem in ueram creatoris pietatem reduxit, atq; reducit, cuius rei causa est, quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit, sed omnes uirtutis pietatis esse partes declarauit: & ipsas uirtutes, iustitiam, dico, modestiam, fortitudinem, ciuitatem inter se concordiam, altius omnibus impressis. Omnes enim operationes nostras, omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uolunt, nec aliiquid horum in castigatu reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid facendum sit discimus, & exhortatione faciliore ad agendum sumus. Alij quidem legumlatores altera solumente ratione uisi sunt. Nam Lacedæmonij atque Cretenses nō uerbis, sed re atq; confuetudine instituebant. Athenies autem & ceteri penè Graci omnes, qua facienda essent, uel non, legibus iubebant. Re autem atq; opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moses diligenter hæc utraq; coniuxit, nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit, nec doctrinam procul ab exercitu & iacere possit, sed à primis statim elementis incipiens, domesticum uiuendi usum ita complexus est, ut nihil adeò paruum sit, quod uoluntati utens prætermiserit. Sed quæ comedenda sunt, & à quibus abstinentur, ac de omnibus quæ simul uiuant, de diligentia præterea in agendo, ac de re quæ à laboribus legem quasi regulam posuit, sub qua tanquam sub patre ac domino uiuentes, nihil ex ignoratione peccamus. Non enim semel aut bis, sed singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes, audiendam legem conuenire iussit, ut præceptis eius maximè omnium cognitis, nemo le pollet per imprudentiam purgare. Quod ceteri omnes legum conditores ita reliquerunt, ut plurimi ferri homines tunc tandem quie quam prohibitum esse dicant, cum iam prævaricati sint: & qui præcipios maximos que gerunt magistratus, ignorantiam legum præ se ferunt, cum legisconsultos secum tempe habeant secum astantes. Quemcumq; uero ludæum de Moysi legibus interrogaueris, facilius tibi omnes percurrit, quam nomen suum proferre posset. Ita fit, ut ab ineunte nobis ètate leges imprimantur: & raro quidem aliquis transgreditur: & si quis transgressus fuerit, nullo pacto poenam deprecari potest. Quia ex remirabilis generis nostro concordia inest. Nam & quia eadem omnes de Deo sentimus, & quia in uiuendi moribus nulla differentia est, summa omnes concordia coniungitur. Non audies enim apud nos diuersas de Deo sentientias, quod apud alios non uulgares tantum, uerum etiam philosophi facitant: quorum alij nihil omnino Deum esse cauillantur, alij Deum esse concedentes, gubernationem rerum ipsi concedere nolunt. Apud nos autem à mulieribus etiam & seruis audies, omnia nostra studia ad Deum referri oportere. Vnde factum est, ut nonnulli tanquam magos atque inertes nos accusent, quia nouarum rerum inuentores non sumus. Quod apud alios ita laudatur, ut qui patria confuetudine contempta, innouare quicquam potuerunt, sapientes tuisse uideantur. Nos autem écontra, id præcipuum prudentia atque uitutis munus existimamus, ut nihil omnino contra legem aut facias, aut cogites. Quæ res maximo argumento est, leges Moysi optimè atque diuinissimas esse, nam quæ aliter se habent, experientia redargutæ ceciderunt. Nostræ autem legis quid'nam aliquis mutare queat, uel quid melius aut inueniet,

*Leges uel u-
su receptae,
uel precri-
pte.*

*Moses om-
nes legisla-
tores excel-
lit.*

*Mosis Do-
cimonia.*

niet, aut ab alijs accipiter, num uniuersum disciplinæ ciuiliis modum reprehenderet. Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quām hic sit, qui Deum principem proposuerit, & sacerdotibus communiter maximarum rerum gubernationem attribuerit: ac summo pontifici sacerdotis, tum omnium regimē commiserit: quos non censu aut genere, sed iurisprudētia ad Dei cultum assumpsit: & legis aliarumq; rerum curam illis commisit, ut ipsi & dubia decident, & peccantes puniant. quis igitur principatus hoc melior: aut quis maior Deo potest honor afferti? Tota quippe multitudine p̄fissimè Deum colit, & sacerdotibus maximarum rerum committitur. Ita fit, ut tota disciplina ciuiliis quædam soleritas esse uideatur. Nam quæ pauci diebus uix alij faciunt mysteria, & dies festos appellantes, hæc nos toto animo firmâ sententia multis sacrauit & conservauimus, & conseruamus. Vide autem quām uera, simplices, integræ nostræ opiniones sunt. Primum enim omnium de Deo opinamur, quod ipse perfectissimus arctus beatissimus sit, sibi atque careris sufficiens: omnium ipse rerum principium, ipse medium, ipse finis: operibus nouissimus atq; manifestissimus, substantia penitus inuicibilis: cui simili nec uidere, nec excogitare quicquam possamus. Quare nec materia ulla ad imaginem eius suffici, nec ars imitari eum singendo potest. Opera eius oculis cernimus, cœlum, terram, solem, lunam, lucem, fluios, māre, animalia, plantas quæ ipse fecit non manibus, neque labore, nec alicuius auxilio: sed cum uoluerit omnia bene fieri, omnia illæ bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atque colendus. colitur autem sanctissimè, operatione uirtutis. Vnum est templum unitus Dei, amicum enim omnibus quod simile est. commune templum omnibus est, quia communis Deus est. hunc sacerdotes præcipiū colant, quibus unus præest. huic qui non obtemperat, tanquam impunitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram, quæ Deo a communib; probis odio sunt: sed ad emendationem purgationem nostram, in quibus pro communis prius salute oramus, deinde pro nobis. Gratissimus enim Deo est, qui communem salutem suæ anteponit. Perimus autem à Deo precantes, non ut bona nobis concedat, quæ sponte iam præbuit: sed ut capaces eorum bonorum ita nos faciat, ut cum ceperimus, non effemerim. Sacrificantes à luctu, ab uxore, alijq; permultis abstineremus luxuriam. Hæc de Deo sentire, Mosaica lege didicimus. Longum esset omnia percurtere, quæ de nuptijs, cōnexioneq; sexuum cum uxore ad procreandum constituit, quanquam seuerissime præter naturam agentes ueliscitur, quæ de latrociniis atque furo, de rapina & ui, quæ de liberis edandis, quæ de parentationibus mortuorum ut non magno sumptu, neque magnificenter sepulchrorum caritateq; fiunt. Purgari autem à cada-
vere uenientes iubet quasi immundos, ut hinc discamus, quām magna ini-
munitates in cæde hominis sit. Parentes secundum loco post Deum honora-
ti uisit: & ingratus aduerterus parentes hominem, lapidibus obruendum tur-
escet. seniores à iuniorib; honorari præcepit, nihil inter amicos oc-
cultum esse uult: & si dissidium accidentit, amici arcana efferti non finit. lu-
dici muneribus corrupto, mortem intulit. qui non auxiliatur supplicant, De Prodigio
cum posset, reus secundum legem est, non tollas quod non deposituisti. non
tangas alienum. non mutues honorem. Innumerabilis huiusmodi sunt, qui-
bus societas nostra & disciplina ciuiliis inter nos continetur. Sed non est
prætermittendum, quomodo erga alienigenas affectos nos esse uolunt, sic
enim diuinissimus hanc rem etiam curauit, ut nec nostra corrumphi possent, nec
inuidere his possemus, qui legem nostram recipere uelint. Quicunque e-
nim nostris legibus uiuere desiderant, omnes humaniter suscipiendos iu-

*Quare ni-
hi uisit
mortuo
cōtamine-
tur.*

sicutum non genero, sed uiuendi disciplina coniunctionem hominum distingue videatur. Si qui autem non integrè, sed simulatione accedunt, hos repellendos imperat, ne conueratione sua corruptamur. Cetera uero, quorum usus necessarius est, potentibus danda esse constituit, ignem, aquam, alimentum, caseracū huiusmodi: ut uiam ignorantis ostendere, infelix pulum hominem non negligere. Quād̄ humaniter autem gerenda bella esse censuerit idem pater, quoniam nec igne, nec ferro agros hostium populari dimittit: nec eos spoliare, qui cederint in prælio: nec captiui in uiriam inferre, maximè mulieribus. Tantaq; facilitate ac manufactudine fuit, ut uel brutorum animalium curam habuerit: nam ulti congruentem eorum nobis cedens, crudelius ea tractare prohibuit: nec interficere sinit, si quæ quasi supplicia ad nos refugiant, parcendum etiam in hostili regione, nec interfici animalia illa uoluunt, quorū labore homines fuantur. Sic undicē cēm dōcendo, tum puniendo à uitijis ad uitritum reduxit. Mors enim imminet, si adulteratus es, si puellam rapuisti, si matrem tentasti, si tentatus concessisti, de alijsq; omnibus puniones rebus conuenientes abtp depreciatione conscripsit. Seruatoribus autem legum præmia proposuit, non argenteum, neq; aurum, non oleastrum, aut hederæ ferta, & inane quoddam praecionum: sed quæ & ipse prædictis, & Deus miraculis confirmavit. Si quis etiam mortuus esset pro lege, uiuet tamen, & meliora majoraq; præmia consequetur. Unde factum est (non enim uereor dicere, quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo summos cruciatuſ & morte ipsam subire maluerint, quam quie quam facere aut dicere præter legem. Et certè si gens nostra ignota ceteris hominibus esset, nec legis nostræ sanctitas ullo modo congroscereatur, & aliquis omnia diligenter scripta Gracis nunc legeret, narratricē talem se alii quia in orbis parte uiuendi uidisse disciplinā, quam multis seculis cum summa in Deum pietate seruatam diceret, omnes admirarentur. Nullus enim sanctiores leges excogitauit, nec tot seculis leges suas animis hominum firmiter imprimeri potuit. Prætermitto Platonem, qui ueram opinionem de Deo in multitudinem efficeret, non esse tutum confitetur: & leges uerbis in aliis conscripsit, unde nulla utilitas, nisi forsan eloquentia, consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur: & Spartani cœlum efferunt, quia longo tempore leges illius inuolatas Spartanis conseruariunt: que res certè non paruæ uitritus est, sed illi brevi tempore id fecisse inueniuntur, si quis eos cum iudeis comparat, qui non minus ferè, quam duo annos millia in legibus permanent. Prætereà Lacedæmoniū liberi quidem leges serabant: quamprimum autem fortuna mutata fuit, totius uiuendi disciplina, omniumq; uarum penè legum oblitio. Nos autem sapientis aduersa fortuna multo magis, quam ceteri homines uexati, nec etiam in summis periculis legem nostram obliuioni tradidimus.

Scholia in Cap. II.

Ex Philone & Iosepho, oris vobis, Ecclæstiaſicarum ceremoniarum & ſanctionum, Legum Politicarum & Oeconomicarum apud iudeos, oculis ſpectandam ſubjicit, & Platonis, Lycurgi & diuarum Gentium legibus anteponit, quod non apud iudeos mifra leges clavis ferreis affice, in partibus hererent, quibus malos mores affigunt equum erat, ut ille ait: sed longo uſu & obſervatione compotabat. Videntur autem ambo iſi Philo iniquum & Iosephus in hac diputatione reſexiſſe, ad illa uerba Moysi: Cuidat ergo & facite, quia ea eſt sapientia uera, & intelligentia uifra in oculis populi, qui audient omnia statuta iſta, & dicent: Utiq; populus sapient & intelligens, gens magna iſta. Que enim eſt gens ita magna cui finis propinquus, ſicut eſt Iacobus Deus noster, in cunctis pro quisbus inuocauerimus eum? Et que eſt gens ita magna, cui ſint statuta & iudicia iusta, ſicut eſt universaſe iſta quam ego do coram uobis hodie? Deut. 4. Panum autem Apofolum de legi uſu & eius obſervatione

ne diſſeruent ſequi preſtat, quam Philonem aut Iosephum. Quos enim iudei progreſſus fecerint in legi obſervatione, quam procul ab eius impletiōne abſuerint, & quod lex iram & peccatum demonſtrat & auerſos reos peragat, ſapientissimi & euidentiſſimi ostendit. Rom. 2. & 4. Gal. 3. & 4. Apa paret autem hor, qui Moſi Politian & ſus genit⁹ preconum ad eum modum decantare, nec finem in iis caſa illa Politia inſtituta fuit; nec legi perfeſionem (de Morali loquor) nec ſua uires eaumq; incenſibilitatem, nec finem legi, nec promiſionem de ſemine benedictio nec uicelatrum uſum, plene co-guouiffit.

1. Hypotheticis.] ἦν ἵππος τὸν πόλεμον, q. d. que ſcripit hypotheticē: que uerba quid denotent, non inteligo.

2. Modium.] In Greco eſt μῆνις οὐ ποστοῦ, id eſt modium non fine mensura.

3. Sacerdotibus.] In Greco eſt εὐρέας, & precipua cura ſacerdotibus commiſſa eſt.

Eleazar apud Aristotelem de allegorico ſenſu ſcripturæ.
Cap. III.

Hec Iosephus de Mosaica Iudeorū diſcipina. Multa uero dicere possem de occulta legum uitritu & allegorica ſpeculatione: ſed tangam paucā, quia ab Eleazaro atq; Aristobulo ſummis apud Iudeos uiris nobilissimis que ſumptuaria ſunt, qui Ptolemaei tempore perfuferunt: quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insignis fuit ut paulo ante ſcriptum eſt, cum de Traductione ſcripturæ in lingua græcam diceremus, qui regis legatis uitritum ſcripturæ occultam eſſe oſtendens, his uerbi uetus eſt, ut Antiquus alter ex legatis conſcripsit: Dignum autem eſt, inquit, nonnulla eorum quæ ab eo audiuimus breuiter ponere, præcipue quoniam temere quadam de cibo, potu, puris atq; impuris animalibus in lege ſcripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis, quomobrem ſi à Deo uniuersa crea ta ſunt, impura nonnulla ſcriptura uocitat, à quibus abſtinentia eſſe ſubet, ita diſſeruit: Vides quantum uim habet conuerſatio atq; conſuetudo: malos enim homines ſi cū improbis, laudabiles ſi cū probis conuerſantur, facile facit. Primum igitur legum diuinarum lator ita cuncta Deo patere oſtendit ut nihil agi, nihil excogitari possit, quod eum lateat, deinde ceteros omnes homines falſa multitudinem deorum introducere docuit, cum ipſi multo preſtantiores ſint, quam dij ſui, quos uenerantur, quorū ſimulacula lapidea, uel lignea tanquam imagines eorū, qui ad uitam ſibi non nihil contulerunt, adorant, ſenſum ipſi habentes, & adorantes ea quæ infenſata penitus ſunt. Cur autem omnino quasi dij à gentibus colluntur illi, qui ad uolum humanæ uitæ aliquid inueniunt, cū nō fecerint, neq; produixerint ipſi quicquā, ſed meliorem eorū quæ ſunt uifum excogitarint. Aut cur hodie quoq; multi nō adorant, cum antiquoribus ad inueniendum excogitandumq; multo fa gaciore acutiores ſint? Nam de Aegyptiis quidem nescio quid dicere oporteat: belluas enim & ſerpentes, & uiuos, & mortuos uenerantur. Hęc igitur inſpiciens, diuinus ille uir monibus ferreis, & in uiuolabili uallo à ceteris gentibus separare nos uoluit. quo pacto facilius corpore atq; animo immaculatos, longe ab huiuscemodi falſis opinionibus remotos fore uidebat, ut ſolū uerū Deum præter ceteras gentes adorantes, illi ſolummodo inhæreamus. Vnde factum eſt, ut a nonnullis Aegyptiorum ſacerdotibus, qui diſcipinam noſtram altius conſiderarunt, Dei homines gens noſtra ſit appellata: quod nemini, niſi Deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria, re liquis enim cibo, potu, ueffituq; inſtantibus, noſtri omnibus iſtis contempiſtis, per totam uitam de omnipotenti Dei cogitant. Ne igitur conuerſatione atq; conſuetudine aliorum corrupti, ad impietatem eorum deferamur, ci bi & potus, tactus & auditus, atq; uifonis purificatione legali nos à ceteris separauit. Cuncta enim ab una potentiā omnipotēti Dei gubernati naturali ratione

ratione similia sunt, quamvis singula à quibus abstinemus, & quibus utimur, profundam habeant rationem. quorum unum aut alterum exempli gratia ponam, ne putes temere de rebus tam paucis à Moše fuisse conscriptum, sed omnia uidetas ad probitatem hominum, & iustitiae perfectionem sancte pertinere. Volucres enim omnes, quibus utimur, domestica munera aetate sunt tritico, aut leguminibus coniuncta, ut columbae, turture, &c. & mundae & perdices, anseres, cæteræq; huiusmodi. Quæ uero prohibita sunt, eas rapimus. ces, carnibusq; altarium autem nutriti comperies, à quibus agnisi, hædisq; raptis hominibus quoq; tam uiuis, quam mortuis infertur iniuria. Quæ omnia merito immundia nominauit, ut uel hinc rapina & cæde nos deterret, & ad iusticiamhortaretur, moneretq; iustitiae atq; pacifice uiuere, si-
c ut omnes uolucres mundæ, quæ nulli auium, nec omnino alijs injuriatur. Ita his quasi symbolis ad iustitiam intelligentes conuerit. Nam si anima huiusmodi tangenda non sunt propter immunditiam suam, quales eunt homines, qui prauitate moris illis se semiles reddunt. Omnia igitur he-
tropoligice, ianctecij intellecta, plurimum conseruent; consideratio enim un-
gulae filia ne, an contra sit, distinguendos esse singulos actus probe signi-
ficiat: quos qui non distinguunt, omnes quasi pecora, parentes simul & filia, sorores & fratres, quodq; nec in pecudibus inueniuntur, mares inter se commi-
scuntur: quibus omnibus nos longe absumus. Vnde mitificè una & hunc
distinguendi modis docuit, & uitæ constitutionisq; nostra habendam esse
memoriam monuit. Cum enim dixisset, Quæcunque ungulata scindunt ad-
iecit, et ruminant. Nihil enim aliud per ruminacionem significat, quam uitæ
constitutionisq; nostra, ut dixi, memoriam habentem uiuere continua. Hoc
uita alimento conseruator. Ita & alibi iubet dicens: Memoria recordaberis
Domini Dei tui, qui fecit in te magna & mirabilia. Ingentia enim profectio-
sunt: si quis diligenter considerat, formatio corporis, alimenti dispensatio,
& ad singula membra mirabilis transitus, ac multo magis sensuum uis, men-
tis agitatio, & summa uelocitas: unde singula quoque artes inuenientur sunt.
Quare monet memoriam tenendum, omnia qua diximus diuina uirtute &
fieri, & gubernari. Loca deinde ac tempora omnibus accomodauit, ut semper & ubiq; Dei memoriam habeamus, & incipientes quicquam agere &
desinentes, & cum inter agendum sumus constituti, iam cibi & potius tam
munditia quam immunditia, quam primiti: quibus factis postea uitum,
ad Deum nos conuerit. Præterea per usum etiam simile fecit. Quid plu-
ra? In ipsis quoq; ianuis precepta Dei scribere iussit, ut continuum eius ha-
beremus memoriam: & in manibus ipsis circumferre ipsa uoluit, ut ostende-
deret omnia nobis iusfe facienda, creatorem timentibus, & nostræ cre-
ationis memoriam firmam retinentibus. Iubet enim si quis dormitum eat, siue à
lectulo se recipiat, siue ambulet, siue fedeat, Dei opera sibi esse meditanda:
& in singulis Dei potentiam, qua sumus & possumus, non uerbis tantum-
modo, uerum etiam cogitatione atq; animo admirandam, laudandam, am-
mandam. Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit,
ut nihil audiendum, nihilq; tangendum uelit, quod immundum sit: & hoc si-
mili quadam ratione. Rapaces enim prauæq; bestiolæ sunt, à quarum ta-
ctu nos prohibuit, sicuti catæ ac mures, pestifera quædā animalia, & omnino
inuidia hominibus: ita lex nostra nec uerbo, nec opere inuitio se quenquam
dicere, aut facere permittit: & tam expresse quam per signa & symbola: o-
mnibusq; modis non fabulose, sed ueris rerum indicis ad iustitiam, & o-
mnipotenter nos Deum conuerit. Omnis enim mentio mundorum atq;
immundorum animalium ad hæc refertur. Videbatur igitur mihi, Eleaza-
rus recte ad omnia respondisse, nā etiam uitulos, arietes, & iuuenios nō syl-
lectulos.

Conclusus
quorundam
animalium
cur uitiosus.

uestres, sed domesticos offerendos dicebat: ut qui sacrificabant, hæc intel-
ligentem mites se atq; humanos esse oportere, præsertim cum oblatum affec-
tus animi significet. Hæc Eleazarus ad legatos, qui ad eum de interpretatione
legum a Ptolemaeo misi fuerunt, quibus aperte significauit, profundam
quandam rationem, ac allegoricam in lege diuina contineri, quam in-
festigare deberent, qui scripturam intelligere optarent. Aristobulus autem
ille, cuius secundus Machabæorum liber meminit, quemq; Aristotelica pe-
nitutem fuisse philosophia constat, similiter manus & extera membra, quan-
do deo dicuntur, intelligenda esse in libro quæ ad Ptolemaeum scripti,
bis verbis declarat. Veniamus nunc ad ea, quibus etiam tu o rex significari
tibi uoluisti, quid uelit dicere scriptura nostra, cum manus & brachia, facies
& pedes, iter & quietem Deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intelle-
cta, recte deo sententiam non fabulosam confirmant. Magna nam-
ques res quæ in sensu non cadunt, multis profecto modis à sensibilibus, à
scriptore legum exponuntur. Et ideo, qui recte intelligunt sapientiam illius,
& diuini spiritus gratiam, quæ prophetam eum efficit, uehementer admis-
rantur, ex quibus predicti philosophi fuerunt, & poetae etiam nonnulli, qui
propter illa, quæ ab eo accepérunt, maximè admirantur. Qui uero à sensu
eius profundiore remoti, litera tantummodo inhærent, nihil magni eum
scriptiſſe arbitrantur. Explanabo igitur singula breuiter, atq; clare, quantum
in me situm est: quod si longe à ueritate abiuerero, non scriptori, qui recte ac
profunde omnia edidit, sed mihi par diuinis illas leges intelligentem teme-
ritatibus. Manus igitur etiam nobis multis modis dici, apertissi-
mum est: nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduersus hostes manus quid
mittis, magnam manum te habere dicere uulgō solemus: & omnes qui au-
diunt uires tuas, per manum significari nō dubitant, quod etiam Moses de-
signauit, dicens: in manu potenti eduxit te ab Aegypto Deus. Et alibi à per-
sona Dei: Mittam manum meam, & percutiam Aegyptios. Et rursus ad Ae-
gyptiorum regem: Ecce manus Domini, inquit, erit in pectoribus tuis, & in
omnibus agriis mors magna, quibus potestia Dei iure significatur. Vis enim
hominum, & actus omnis in manu eorum sita esse, translatiūē dicitur. Idcirco
collegit scriptor vocabulum manus ad potentiam Dei translitulit. Quies au-
diens diuinam non iniuria, ut puto, dici potest stabilis creaturarum duratio atq;
immobilitas, quam esse percipiunt, quia Deus, cui omnis subiectiuntur, ita
constituit, nunquam enim cœlum in terram conuerstus est, nec terra in cœ-
lum mutata: nec Sol Luna, nec Luna Sol facta est. Et in animalibus simili-
ter est: enim in naturam hominis fera conuerta, ne homo in beluam
unquam pertransiuit. Hæc igitur quies atq; stabilitas diuina dici potest. De
scendit in monte etiam tempore, quo lex cerebatur, scriptura Deum per-
hibet, ut omnes operationem Dei conspicerent, quam descensus appellamus. Scripturam enim exarisse montem igne, quando Deus descendit, tuba-
rumq; uoces exauditas fuisse. Cumq; tota multitudo non pauciores quam
decies centena milia essent, per quinque dies in omni loco montis ardens
ignis aspiciebatur. Ita descensus ille nullum localem motu significat, ubiq;
enim Deus est: sed uiribus ignis, quæ mirabiles sunt, quia uniuersa confu-
sunt, quinque dierum spacio sic ardentes, ut nihil ibi consumptum fuerit,
sed ipsa quoq; herbarum uiriditas intacta permaneat, tabarumq; sonitu in-
tolerabili nullis edito instrumentis, & descensus Dei omnibus significatur. 7
Descendit enim, quoniam uoluit diuinis iudæorum genus legibus com-
munire. Hæc Aristobulus.